

УДК 341.645

**ПРАВО НА СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У РОЗУМНИЙ СТРОК
У ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ
КРИМІНАЛЬНИХ СУДІВ**

Віталій Гутник

*Львівський національний університету імені Івана Франка,
вул.Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел.(032)239-47-10,
e-mail: vitalik_gutnik@ukr.net*

Проаналізовано право на судовий розгляд у розумний строк у практиці Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди та Міжнародного кримінального суду. Розглянуто теоретичні концепції і рішення міжнародних кримінальних судів, які мають відношення до предмета дослідження.

Ключові слова: право на судовий розгляд в розумний строк, Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди.

Постановка проблеми. Право на судовий розгляд в розумний строк (без невинуваченого зволікання) – це важливий елемент права на справедливий судовий розгляд [1, с. 29]. Метою досліджуваного права є забезпечення швидкого провадження справи. Адже часовий фактор (тривале розслідування та судовий розгляд справи) доволі негативно впливає на процес судочинства: важче встановити коло свідків подій, що відбувалися, та їхнє місцезнаходження; таким свідкам стає проблематично відтворити всі обставини справи; докази у справі можуть бути втрачені або знищені [2, с. 106]. Крім того, тривале розслідування та судовий розгляд, попри презумпцію невинності, дають зайві підстави громадськості сприймати обвинуваченого як злочинця; обвинувачений зазнає несприятливих наслідків, пов'язаних з обмеженням його прав та свобод, які не завжди є виправданими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Право на судовий розгляд у розумний строк у практиці міжнародних кримінальних судів було об'єктом доктринальних праць Г. Боса, Ш. Бассіоні, А. Кассезе, В. Шабера та багатьох інших науковців. Однак у всіх цих дослідженнях тільки опосередковано проаналізовано питання, пов'язані з правом на судовий розгляд у розумний строк. Головними емпіричними джерелами при написанні статті стали рішення Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії (далі – МКТЮ), Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди (далі – МКТР) та Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), у яких вказаними судовими установами розкрито нормативний зміст права на судовий розгляд у розумний строк.

Метою цієї статті є аналіз нормативного змісту права на судовий розгляд у розумний строк (без невинуваченого зволікання) та практики його реалізації у МКТЮ, МКТР та МКС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз доктрини міжнародного права дає змогу дійти висновку, що розглядуване право надається на кожній стадії провадження справи. На досудовій стадії воно полягає в обмеженні тривалості досудового розслідування та досудового зволікання і в такий спосіб спрямоване на те, щоб судовий розгляд розпочали без невинуваченого зволікання. На стадії судового розгляду справи по суті та післясудового провадження (передусім апеляційного розгляду справи) – спрямоване на обмеження тривалості судового розгляду справи та винесення остаточного рішення у справі [3, р. 521]. Визначення тривалості «розумного строку» немає. Тому для встановлення факту, що судовий розгляд відбувався в розумний строк (чи навпаки) необхідно виходити з обставин кожної справи зокрема.

Розглянемо детальніше нормативний зміст цього права відповідно до положень Статутів МКТЮ, МКТР та МКС, їхніх «Правил, процедур та доказування» (далі – ППД) та практики діяльності вказаних судових установ.

Відповідно до ст. 21(4)(с) Статуту МКТЮ та ст. 20(4)(с) Статуту МКТР, обвинувачений має право бути судимим без невинуваченого зволікання.

На додаток до цього ст. 20(1) Статуту МКТЮ та ст. 19(1) Статуту МКТР зобов'язує Судові палати забезпечувати справедливий та оперативний розгляд і здійснення судочинства відповідно до Правил процедур та доказування при повній повазі до прав обвинуваченого і належним захистом потерпілих та свідків. Тлумачачи це положення, Судова палата МКТЮ у справі Купрешкіча наголосила на тому, що відкладення розгляду справи може бути виправдане не тільки в контексті забезпечення захисту прав свідків та потерпілих, але й попередження будь-яких інших можливих зволікань розгляду справи над обвинуваченим [4, para. 6].

Право бути судимим без невинуваченого зволікання знаходить своє відображення також у ППД МКТЮ та ППД МКТР. Відповідно до пр. 65 ter(b) ППД МКТЮ та пр. 108 bis(b) ППД МКТР, суддя Досудової палати повинен гарантувати, що провадження не буде надмірно затримуватися і буде вжито заходів, необхідних для підготовки справи до справедливого та оперативного розгляду. Пр. 116 bis (A) та пр. 117 (A) ППД МКТР передбачає швидке провадження апеляційного розгляду.

Право на оперативний (швидкий) розгляд МКТЮ та МКТР розглядає як невід'ємну складову частину права на справедливий судовий розгляд [5, para. 20]. Відповідно, якщо обвинуваченому не було забезпечено швидкий розгляд справи, не можна вести мову про гарантування йому справедливого судочинства.

Для з'ясування, чи обвинуваченого було засуджено без невинуваченого зволікання, не встановлено чіткого часового порогу [6, para. 30]. Тому при встановленні дотримання чи порушення права обвинуваченого на судовий розгляд у розумний строк необхідно з'ясувати специфіку обставин кожної

справи [7, para. 30]. Необхідно враховувати: тривалість зволікань з розглядом справи; складність процесу (кількість обвинувачень та обвинувачених, кількість свідків, обсяг доказів, складність обставин справи та застосованого закону); поведінку сторін; поведінку компетентних органів; шкоду, яку завдано обвинуваченому [8, с. 2; 9, paras.12, 20].

Для з'ясування суті права на розгляд справи без невинуваченого зволікання видається доцільним зупинити увагу на співвідношенні цього права з об'єднанням судових розглядів та внесенням змін до обвинувального висновку.

Беззаперечним є той факт, що об'єднання справи може спричинити зволікання розгляду справи [10, para. 10], що пов'язано з деяким ускладненням розгляду справи: збільшенням кількості процесуальних дій та їхньої тривалості (наприклад, допитів), можливим зволіканням розгляду справи у зв'язку з клопотаннями окремих обвинувачених тощо. Особливо це стосується випадків, коли справи щодо обвинувачених знаходяться на різних етапах провадження [11, para. 7]. Водночас об'єднання судових розглядів дає змогу здійснювати судову економію [12, para. 32; 13; 14]. Зокрема, два (чи більше) окремі, проте тісно пов'язані судові розгляди можуть привести до значно більших витрат часу та ресурсів, ніж один об'єднаний судовий розгляд [15, para. 32; 16, para. 44; 17, para. 20]. Тому зволікання з розглядом справи у зв'язку з об'єднанням судових розглядів слід вважати виправданим і таким, що не порушує вимоги ст. 21 (4)(с) Статуту МКТЮ та ст. 20 (4)(с) Статуту МКТР. В інтересах судової економії є встановлене у пр. 94 (В) ППД МКТЮ та пр. 94 (В) ППД МКТР положення, за яким Судова палата за клопотанням однієї зі сторін чи з власної ініціативи може прийняти рішення про преюдиційність фактів чи документальних доказів, які встановлено іншою справою. Як наслідок, судові палати зобов'язані уникати непотрібного витрачання часу і ресурсів на дослідження обставин справи, які вже були предметом розгляду в іншому судовому розгляді справи Трибуналу [18].

Деяке затримання розгляду справи може відбуватися внаслідок внесення змін до обвинувального висновку. Проте за такого зволікання необхідно виходити з переваг зміненого обвинувального висновку на подальший розгляд справи. Так, зміна обвинувального висновку хоча дещо затримує розгляд справи у ближчій перспективі, однак у подальшому такий обвинувальний висновок може значно полегшити та прискорити провадження справи [19, para. 23], адже своєчасне внесення змін до обвинувального висновку сприяє уникненню дослідження під час судового розгляду обставин, які не стосуються предмету розгляду. Отож, за наведених обставин Трибунал виходить з того, що внесення змін до обвинувального висновку не буде порушувати права на судовий розгляд без невинуваченого зволікання [20, para. III(A); 21, para. 50].

Статут МКС загалом повторює відповідні положення Статуту МКТЮ та Статуту МКТР, які передбачають судовий розгляд без невинуваченого зволікання.

Відповідно до ст. 67(1)(с) Статуту МКС, обвинувачений має право бути засудженим без невинуваченого зволікання. А згідно зі ст. 64(2) Статуту МКС,

Судова палата забезпечує, щоб розгляд був справедливим і швидким та проводив при повному дотриманні прав обвинуваченого і з належним урахуванням необхідності захисту потерпілих та свідків. При цьому МКС трактує швидкість судового розгляду не тільки через призму прав обвинуваченого, але й як гарантію належного здійснення правосуддя [22, para. 47].

На додаток до вказаних положень Статуту, пр. 156(4) ППД МКС передбачає надання цієї гарантії і на стадії апеляційного провадження, визначаючи, що апеляція повинна розглядатися якомога швидше.

Як і МКТЮ та МКТР, МКС у своїй практиці розглядає відсутність невинуватих зволікань у розгляді справи та швидкий розгляд справи як складовий елемент справедливого судочинства [23, para. 30; 24, para. 43] та пов'язує їх з концепцією судового розгляду «в межах розумного часу» [25, para. 17]. Апеляційна палата МКС у справі Г. Катанги звертає увагу, що затримування провадження у справі є несумісним з належним здійсненням правосуддя. Адже з часом віднайти свідків злочину стає проблематично, таким свідкам важко пригадати подію злочину, матеріальні докази можуть зникнути або бути пошкодженими внаслідок природних факторів [22, para. 45].

Суд звертає увагу у своїх рішеннях, що судовий розгляд справи без невинуватих зволікань вимагає, щоб судові засідання розпочиналися якомога раніше (були призначені на якомога ранішу дату) [26, para. 14], а власне провадження по справі відбувалося швидко [23, para. 30].

Для виконання вимог щодо швидкого процесу вагоме значення має ст. 82(1)(d) Статуту МКС, яка у випадку прийняття будь-якого рішення, що суперечить вимогам справедливого та швидкого ведення судового розгляду, дає змогу оскаржити таке рішення в Апеляційній палаті МКС. У контексті оскарження зазначених рішень на досудовій стадії Апеляційна палата МКС прийшла до висновку, що порушення вимог справедливого та швидкого судового розгляду на досудовій стадії може мати наслідки і для судового розгляду справи по суті. Тому усунення таких помилок спрямоване на створення передумов добросовісного судового розгляду [27, para. 11].

Отже, узагальнюючи наведене вище можна прийти до таких висновків.

Судовий розгляд у розумний строк полягає в обмеженні тривалості досудового розслідування та досудового зволікання, призначення початку судового розгляду справи якомога швидше (на якомога ранішу дату), обмеження тривалості судового розгляду справи та винесення остаточного рішення у справі.

Поняття «розумний строк» не має будь-якого чіткого часового порогу. Тому при встановленні дотримання чи порушення права обвинуваченого на судовий розгляд у розумний строк необхідно з'ясувати специфіку обставин кожної справи, зокрема: тривалість зволікання розгляду; складність процесу (кількість обвинувачень та обвинувачених, кількість свідків, обсяг доказів, складність обставин справи та застосованого закону); поведінку сторін; поведінку компетентних органів; шкоду, яку завдано обвинуваченому.

У тому разі, якщо обвинуваченому не було забезпечено швидкий розгляд справи, не можна вести мову про гарантування йому справедливого судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Boas G.* The Milošević trial: lessons for the conduct of complex international criminal proceedings / Gideon Boas. – Cambridge University Press, 2007. – 306 p.
2. Руководство по справедливому судопроизводству. – Международная амнистия. – М. : Изд-во Права человека, 2003. – 196 с.
3. *Schabas W.* The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone / W. Schabas – New York : Cambridge University Press, 2006. – 711 p.
4. Prosecutor v. Zoran Kupre[ki], Mirjan Kupre[ki], Vlatko Kupre[ki], Drago Josipovi], Dragan Papi], Vladimir [Anti], also known as «Vlado»: Case No.: IT-95-16-T: Decision on the Prosecution Motion to Delay Disclosure of Witness Statements, 21 May 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tdec/en/80521WS2.htm>.
5. Prosecutor v. Kvočka M. and others. Case No: (IT-98-30/1. Decision on Interlocutory Appeal by the Accused Zoran Zigic Against the Decision of Trial Chamber I dated 5 December 2000, 25 May 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icty.org/x/cases/kvočka/acdec/en/10525JN315907.htm>.
6. Prosecutor v. V. Seselj: Case No. IT-03-67-P. Decision on oral request of the accused for abuse of process, 10 February 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icty.org/x/cases/seselj/tdec/en/100210a.pdf>.
7. Prosecutor v. Kovacevic M. Case No: IT-97-24-AR73. Decision stating reasons for appeals chamber's order of 29 May 1998, 2 July 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icty.org/x/cases/milan_kovacevic/acdec/en/80702ms3.htm.
8. Prosecutor v. Prosper Mugiraneza Case No. ICTR-99-50-AR73. Decision on Prosper Mugiraneza's Interlocutory Appeal from Trial Chamber II Decision of 2 October 2003 Denying the Motion to Dismiss the Indictment, Demand for Speedy Trial and for Appropriate Relief, 27 February 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unictr.org/Portals/0/Case/English/Mugiraneza/decisions/040227.pdf>
9. Prosecutor v. Perisic M. Case No.: IT-04-81-PT. Decision on motion for sanctions for failure to bring the accused to trial without undue delay, 23 November 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icty.org/x/cases/perisic/tdec/en/071123.pdf>.
10. Prosecutor v. D. Kunarac and R. Kovac. Case No: IT-96-23 & 23/1. Decision on Joinder of Trials, 9 February 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tdec/en/00209JD212256.htm>.

11. Prosecutor v. Dieu Kamuhanda. Case No. ICTR-99-54-T. Decision on the Motion for Severance and Separate Trial Filed by the Accused, 7 November 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.unictr.org/Portals/0/Case/English/Kamuhanda/decisions/071100.pdf>.

12. Prosecutor v. Kvočka M. and others. Case No: IT-98-30/1. Decision on Prosecution Motion to Join Trials, 14 April 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tdec/en/00414JD112956.htm>.

13. Prosecutor v. Kvočka M. and others. Case No: IT-98-30/1. Decision on Prosecutors Motion for Joinder, 19 October 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tdec/en/91019MS59965.htm>.

14. Prosecutor v. Zeljko Meakic. Case No. IT-95-4-PT. Decision on Prosecution's Motion for Joinder of Accused, 17 September 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icty.org/x/cases/fustar/tdec/en/17180500.htm>.

15. Prosecutor v. Mićo Stanišić and Stojan Župljanin. IT-99-36/2. Decision on Stojan Župljanin's motion for joinder, 6 January 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.icty.org/x/cases/mico_stanistic/tdec/en/090106.pdf.

16. Prosecutor v. A. Gotovina. Prosecutor v. I. Čermak and M. Markac. Case No: IT-06-90 IT-03-73 and IT-01-45. Decision on Interlocutory Appeals against the Trial Chamber's Decision to amend the Indictment and for Joinder, 25 October 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icty.org/x/cases/gotovina/acdec/en/061025.htm>.

17. Prosecutor v. V. Popovic, Prosecutor v. L. Beara, Prosecutor v. D. Nikolic, Prosecutor v. L. Borovcanin, Prosecutor v. Z. Tolimir and others, Prosecutor v. V. Pandurevic and M. Trbic. Case: No. IT-02-57-PT; IT-02-58-PT; IT-02-63-PT; IT-02-64-PT; IT-04-80-PT; IT-05-86-PT. Decision on Motion for Joinder, 21 September 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icty.org/x/cases/popovic/tdec/en/050921.htm>.

18. Judicial Supplement 40. Prosecutor v. Momcilo Krajisnik. Case No. IT-00-39-PT. Decision on the Prosecution Motions for Judicial Notice of Adjudicated Facts and for Admission of Written Statements of Witnesses Pursuant to Rule 92bis, 10 March 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp40-e/krajisnik.htm.

19. Prosecutor v. S. Halilovic: Case No.: IT-01-48-PT: Decision on Prosecutor's Motion Seeking Leave to Amend the Indictment, 17 December 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icty.org/x/cases/halilovic/tdec/en/041217.htm>.

20. Prosecutor v. M. Naletilic aka «Tuta» and V. Martinovic aka «Štela». Decision on Vinko Martinovic's Objection to the amended Indictment and Mladen Naletilic's preliminary Motion to the amended Indictment, 14 February 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tdec/en/10214AI114803.htm.

21. Prosecutor v. R. Brdanin and M. Talic. Decision on Form of Further Amended Indictment and Prosecution Application to Amend, 26 June 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icty.org/x/cases/brdanin/tdec/en/10626FI215879.htm>.

22. Situation in the Democratic Republic of the Congo. Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui: Case No.: ICC-01/04-01/07 OA 10: Judgment on the Appeal of Mr Katanga Against the Decision of Trial Chamber II of 20 November 2009 Entitled «Decision on the Motion of the Defence for Germain Katanga for a Declaration on Unlawful Detention and Stay of Proceedings», 12 July 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc907224.pdf>.

23. Situation in the Democratic Republic of the Congo. Prosecutor v T. Dyilo. Case No. ICC-01/04-01/06. Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision of Trial Chamber I entitled «Decision on the release of Thomas Lubanga Dyilo». Dissenting Opinion of Judge Georghios M. Pikis, 21 October 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc578371.pdf>.

24. Situation in Darfur, Sudan. Prosecutor v. O. Bashir. Case No. ICC-02/05-01/09. Prosecutions Application for Leave to Appeal the «Decision on the Prosecutions Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir», 10 March 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc644001.pdf>.

25. Situation in the Central African Republic. Prosecutor v J.Gombo. Case No.: ICC-01/05-01/08. Decision on the Prosecutors application for leave to appeal Pre-Trial Chamber III's decision on disclosure, 25 August 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc548411.pdf>.

26. Situation in the Central African Republic. Prosecutor v J.Gombo: Case No.: ICC-01/05-01/08: Decision Setting the Date of the Confirmation Hearing, 29 December 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc613809.pdf>.

27. Situation in the Democratic Republic of the Congo: Case No. ICC-01/04-168: Judgment on the Prosecutors Application for Extraordinary Review of Pre-Trial Chamber I's 31 March 2006 Decision Denying Leave to Appeal, 13 July 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc183558.PDF>.

Стаття надійшла до редколегії 25.09.2011 р.

Прийнята до друку 05.04.2012 р.

**THE RIGHT TO BE TRIED WITHOUT UNDUE DELAY IN PRACTICE
OF THE CONTEMPORARY INTERNATIONAL CRIMINAL COURTS****Vitaliy Gutnyk**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-47-10,
e-mail: vitalik_gutnik@ukr.net*

The article deals with the right to be tried without undue delay in practice of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the International Criminal Tribunal for Rwanda and the International Criminal Court. Theoretical concepts and decisions of the international criminal courts are analyzed.

Key words: the right to be tried without undue delay, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the International Criminal Tribunal for Rwanda, the International Criminal Court.

**ПРАВО НА СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО В РАЗУМНЫЙ СРОК В
ПРАКТИКЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ
УГОЛОВНЫХ СУДОВ****Виталий Гутник**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-47-10,
e-mail: vitalik_gutnik@ukr.net*

Проанализировано право на судебное разбирательство в разумный срок в практике Международного трибунала по бывшей Югославии, Международного уголовного трибунала по Руанде и Международного уголовного суда. Рассмотрены теоретические концепции и решения международных уголовных судов, имеющих отношение к предмету исследования.

Ключевые слова: право на судебное разбирательство в разумный срок, Международный уголовный суд, Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии, Международный уголовный трибунал по Руанде.